

En grav och en tradition.

Av

HARALD HANSSON.

Ancylusvallen c:a 1,500 m. NO om Tingstäde kyrka på Gotland ligger det genom rektor F. Nordins i *Sv. Fornminn.-för. Tidskr.* V publicerade gravundersökning och professor O. Almgrens arbete *Die ältere Eisenzeit Gotlands* bekanta gravfältet "Backhagen" i Tingstäde socken. Det omfattar halvtannat hundratal rena och jordblandade rösen. 1879 grävde Nordin här ett trettio-tal gravar, som gävo brandskikt eller skelett under täckhällar och gravgods, härrörande från järnåldersperioderna III—V. 1920 undersökte jag på riksantikvariens uppdrag 28 stycken av järnvägsbygge hotade gravrösen, som visade ovannämnd inre anordning, och av vilka 8 lämnade daterande fynd, äldre romersk järnålders inventarium.¹ — Diskuterandet av de särskilda fynden, som bjuda åtskilligt av intresse, faller utom ramen för denna uppsats, vilken blott vill behandla en grav och dess tradition.

Till ett stort, rent röse var lokaliserad en sägen av följande innehåll. På gården Takstens i Lärbro — grannsocken till Tingstäde — regerade en gång en grym husbonde. Efter sin död fick han därför ingen ro. Inga besvärjelser kunde binda gengångaren. Slutligen tog man till den utvägen att flytta hans lik utanför sockengränsen. Man begravde honom på Tingstädeåsen, täckte över honom med en björnfäll och band honom med trolldom att ligga ett år för vart hår samt uppkastade över den så bundne Taksteinar ett stort stenrör, det här ifrågavarande. — Sägness

¹ *Fornvännen* 1921, häfte 5, sid. 15.

innehåll igenkännes genast från den flera gånger publicerade och debatterade gotländska Taksteinarsäggen.¹

Vid undersökningen av denna grav, ett rent röse, 13 m. i diameter och 1½ m. högt, försett med såväl fotkedja som ytterring av klumpstenar, framkommo följande resultat. I rösets mitt, under en stor täckhäll låg i fin sand ett skelett på vänster sida med huvudet i N. Vid huvudet stodo dels tvenne lerkärl av ty-

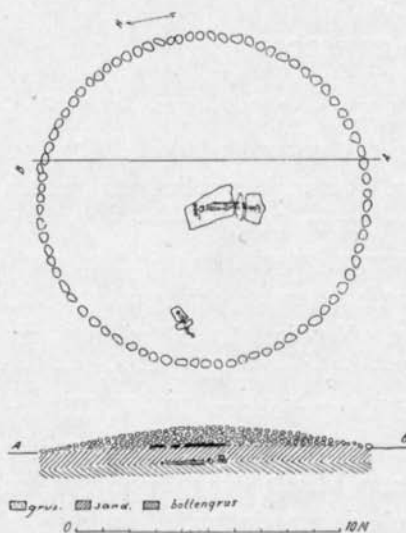

Fig. 1.

eller blotta tillfälligheter, som skenbart bestyrka säggen, må först det förhållandet beaktas, att björnklor (= lämningar av en björnfäll⁴) ju ej sällsynt förekomma i svenska järnålders-

pisk IV-periodskaraktär,² dels lämningar efter ett till formen liknande kärl av trä med bronsbeslag.³ Under skallen låg ett litet, pincettformigt remändbeslag, längs vänstra sidan ett tveeggat svärd med rund doppsko och slidkrampor, vid höften en kniv och trärester med bronsbeslag.³ Strax bakom nacken träffades 4 och nedanför högra hälften 3 björnklor.

Till belysande av frågan, om här föreligger verklig bekräftelse av en lokal tradition

¹ Läffler: *Den gotländska Taksteinarsäggen i Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen* XIX:6 (1903 och 1908); Wennersten i *Gotlands Allehanda* 2/11 1904; Lithberg: *Taksteinarsäggen i Folkminnen och folk-tankar* 1916, sid. 79—91.

² Almgren, a. a. Taf. 12, fig. 193.

³ Almgren, a. a. Taf. 10, figg. 158, 163, 169 och textfig. 38—39.

⁴ Använd "till den dödes beklädnad eller hölje, vare sig i graven eller på bålet" (Almgren i *Fornvännen* 1916, sid. 99); "utbredt under den dödes legeme paa likbaalet og som ved ubrændte begravelser dækket bundet av gravkammeret" (Schetelig i *Vestlandske Graver fra Jernalderen*, sid. 24—25).

gravar från la Tène- t. o. m. vikingatid. Vad speciellt äldre romersk järnålder på Gotland beträffar — den tid, här ifrågavarande grav tillhör, — föreligga enligt professor Almgren a. a. fynd av björnklor en gång från period IV : 1, några gånger från IV : 2. Alltså *behöver* ej förekomsten av björnklor i Taksteinar-graven betyda, att vi ha att göra med ett speciellt fall, som kunnat giva upphov till den nu levande traditionen. Å andra sidan uppträda björnklor i järnåldersfynden från Gotland så pass sparsamt, att här *kan* föreligga samband mellan det arkeologiska materialet som underlag och traditionen i dess kärna, d. v. s. att i graven skulle ligga en människa under — eller på — en björnfäll. Säg- nens utsmyckning och slutliga utformande har då skett i ny tid under inflytande från olika, andra håll. Att mannen i graven får den mer eller mindre tvelaktiga äran att heta Taksteinar, får sin förklaring av den till en gravsten i grannsocknen Lär-

Fig. 2.

bro kyrka knutna, ovan nämnda Taksteinarsäggen. Taksteinar i denna, vilken ansetts identisk med den Nils Taksten, som vilar under gravhällen i kyrkan, har övertagits av Tingstädeborna, vilka nog avundades grannarna deras bekante man. I Backhagen hade man ett ansenligt gravfält och där ett förnämligt kummel att lägga honom i, varest björnfällerna redan fanns.

Med visst fog kan alltså antagas, att den till gravröset lokaliserade traditionen, med undantag av vissa utifrån upptagna partier, för sin kärna visat sig äga faktisk grund. Det torde få anses som en fantastiskt lycklig tillfällighet, att man vid lokalisering av den från grannsocknen överförda säggen skulle träffat så väl, att man anbringat Taksteinarsäggen björnfäll i

en grav — bland fältets 150 eller socknens kanske fem gånger så många gravar — som faktiskt innehöll en björnfäll. Det måste nästan förutsättas, att detta gravröse redan förut ägt en tradition och rentav en sådan av liknande slag som den inkommande nya, för att denna senare skulle fästas vid just detta röse.

Är den möjligheten fullkomligt utesluten, att den sägen, som träffats lokaliserad till gravröset, i sin helhet kan äga fast grund i detta? Att mannen i graven i livstiden kan ha varit en storman, motsäges varken av gravgoods eller gravbyggnad, snarare tvärtom. Kanske har han t. o. m. hetat Taksteinar, d. v. s. varit bonde på gården Takstens — Takstainar i nutida gotländskt språkbruk = varje ägare av gården Takstens. — Avståndet mellan gravfältet och gården lägger knappast hinder i vägen, då det här rör bygdegravfältens tid, och då Tingstäde såväl genom fornfynd som i namnet självt visar sig redan tidigt ha varit en betydande ort, dit både levande och döda samlats. Huruvida något Takstens och en Taksteinar existerat redan i 1:sta eller 2:dra årh. e. Kr. kan endast språkforskningen avgöra. På 1200-talet nämnes utom kyrkohällens Nils Taksten även en Mickel Taksten "bland fornemme Adelsman oc Høfdinger". Löffler tror,¹ att "gårdsnamnet Takstens bildats av det personliga tillnamnet Taksten och detta åter av vapenbilden i ett förmodat adligt vapen, återgivande taktegel (taksten)". Mot den närmast till hands liggande förklaringen, att Takstens skulle vara ett gammalt äkta gårdsnamn, varav sedan blivit personnamnet Taksteinar, hyser han betänkligheter. Om gården exempelvis till skillnad från närbelägna gårdar ägt takbetäckning av kalkflisor, ett på södra Gotland ännu förekommande bruk, borde den hetat t. ex. þakstainsgarþrin; ett kalkstensbrott å dess ägor kunde möjligen motiverat Takstens < garþrin at þakstaini. — Frågan om namnet Takstens eventuella förekomst redan under äldre romersk järnålder, vare sig som ursprungligt gårdsnamn eller som en genitivbildning på ett mansnamn lämnas här givetvis oavgjord.

¹ a. a. (1903) sid. 17—20 och 1908, sid. 51.

Icke otänkbart är, att en befintlig äldre tradition om en björnfäll i gravröset kan ha ingått i och medverkat vid skapandet av sägnen kring gravhällen i Lärbro kyrka, vilken sägen efter sitt utbildande i sin tur i gengäld lämnat nya tillskott till gravrösetraditionen.

Om verkligen en Taksteinar legat under björnfällen i gravröset, kunde slutligen den möjligheten tänkas, att just denne, samtidigt som han fortlevat i den gamla Tingstädetraditionen, flyttats över i grannsocknens kyrka, under Nils Takstens gravhäll. Den i litteraturen diskuterade Taksteinarsägnen — se ovan — skulle då till sina anor, som hittills spårats ner till tidigt kristen tid,¹ få lägga ytterligare åtskilliga århundraden.

Vad som i varje fall av ovan anförda möjligheter kvarstår som ett resultat av gravundersökningen är: en arkeologiskt bestyrkt tradition. En björnfäll skulle finnas i graven — klorna funnos där.

¹ Lithberg, a. a. sid. 90—91.

De arkeologiska fynden vid Svarte fiskläge.

Av
FOLKE HANSEN.

Några arkeologiska problem belysta av Svartefynden.

1. Gravtyper och grupper av gravar.

Forts. fr. sid. 163.

lutet av stenåldern kan ur flera synpunkter betraktas som en degenerationstid. Den gamla kulturen, som varit betingad av flintan och stenen som material för redskap och vapen, var i utdöende; den nya kulturen, som förde med sig bronzen, hade ännu ej vunnit fasthet. Inom gravkulturen kan man spåra denna degeneration särskilt däri, att man så att säga inte hade någon enhetlig gravläggningsplats för sina döda. Man gravlade de avlidna snart